

CIC. FAM. XIII 56 ve ALABANDA'NIN CIVITAS LIBERA OLMASI ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

CIC. FAM. XIII 56 AND SOME OBSERVATIONS ON THE CIVITAS LIBERA OF ALABANDA

Hüseyin UZUNOĞLU*

Makale Bilgisi

Başvuru: 1 Nisan 2024

Kabul: 26 Mayıs 2024

Article Info

Received: April, 1, 2024

Accepted: January, 2, 2024

Öz

Bu makalede Aydın'ın Çine ilçesinin 7 km batısında bulunan Alabanda antik kentinin civitas libera imtiyazını ne zaman elde ettiğine dair bazı gözlemlere yer verilmektedir. Alabanda'nın en geç MÖ 1. yüzyıl sonlarında özgür bir kent olduğu Yaşlı Plinius'un Augustus Dönemi kayıtlarına dayanarak verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Ancak Alabanda'nın bu tarihten daha önce bu hakkı elde ettiğine şüphe yoktur. Her ne kadar kimi araştırmacılar, Pyrrha- isimli bir Alabanda vatandaşının onurlandırma dekretinde bu kişinin kent için sağladığı vergi muafiyetini I. Mithradates savaşı sonrasında tarihleyip kent bu savaşta Romalılara verdiği desteğin bir sonucu olarak hem civitas libera hem de immunis olma hakkı elde ettiğini düşünseler de daha yaygın bir görüşe göre bu dekret II. Eumenes dönemine tarihlendiği için bu olayların Alabanda'nın civitas libera hakkı kazanmasıyla bir ilgisi olmasa gerektir. Alabanda'nın bu hakkı elde ettiği en erken belge ise Cicero'nun 'Ad Familiares' isimli eserinde MÖ 51/50 yılı valisi Minucius Thermus'a yazdığı mektup olarak değerlendirilmelidir. Mektuba göre, komşu kent Mylasa ile birlikte, Pompeius Magnus'un temsilcisi olduğu anlaşılacak Cluvius isimli bir Romalıya borçlu olan Alabanda hakkında Roma'da bir dava açılmıştır. Çeşitli açılardan önemli olduğu anlaşılacak bu mektupta eyalet valisinin yargılamaya katılmaması ve davanın Roma'da görülüyor olması bu iki kentin söz konusu dönemde özgür olduğunu düşündürmektedir. Makalede, Cicero'nun yine aynı eserindeki bir başka mektup ve çeşitli epigrafik belgeler bir bütün olarak değerlendirilmekte ve Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından İmparatorluk Dönemi içlerine kadar Alabanda'nın statüsü ayrıntılı bir şekilde yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alabanda, Mylasa, civitas libera, Cicero, Ad Familiares

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi; Edebiyat Fakültesi; Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü; Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; huseyinuzunoglu@akdeniz.edu.tr ; ORCID: 0000-0001-7707-4647; Antalya-Türkiye.

Abstract

This article presents some observations on when the ancient city of Alabanda, located 7 km west of Çine district of Aydın province, obtained the privilege of civitas libera. It is understood from the information given by Pliny the Elder, based on the records of the Augustan Period, that Alabanda was a free city at the end of the 1st century BC at the latest. However, there is no doubt that Alabanda had acquired this right before this date. Although some scholars date the tax exemption provided for the city in the decree honouring a citizen of Alabanda named Pyrrha- to the aftermath of the war of Mithradates I and think that the city gained the right to both civitas libera and immunis as a result of its support for the Romans in this war, a more common view is that this decree dates to the reign of Eumenes II, so these events must not be related to Alabanda's acquisition of the right to civitas libera. The earliest document in which Alabanda acquired this right is one letter of Cicero letter to Minucius Thermus, the governor of the city in 51/50 BC in his work 'Ad Familiares'. According to the letter, a lawsuit was filed in Rome against Alabanda, which, together with the neighbouring city of Mylasa, was indebted to a Roman named Cluvius, who was apparently the representative of Pompeius Magnus. The fact that the provincial governor did not attend the trial in this letter, which seems to be important from various perspectives, and that the trial was held in Rome suggests that these two cities were free in the period in question. In this article, another letter in the same work of Cicero and various epigraphic documents are evaluated as a whole and the status of Alabanda from the end of the Republican Period until the High Empire is interpreted in detail.

Keywords: Alabanda, Mylasa, civitas libera, Cicero, Ad Familiares

MÖ 129 yılında Asia eyaletinin resmen kurulmasıyla birlikte Batı Anadolu'da geniş bir coğrafyanın Roma egemenliği altına girmesine ve dolayısıyla da idari olarak eyalete atanan bir valiye bağlı olmasına rağmen, bazı kentlere hem kendi yasalarını uygulayabilmeleri hem de Roma'ya ödeyecekleri vergiden bağımsız olmalarını sağlayacak bazı imtiyazlar verildiği ve bunun sonucu olarak da bu kentlerin *civitas libera* olarak adlandırılan özel bir statüye yükseltildiği iyi bilinmektedir¹. Kentler bu

¹ *Civitas libera, civitas libera et immunis ve civitas stipendiaria kavramları hakkında ve özellikle de Küçük Asya özelinde son araştırmalar ışığında ayrıntılı bir çalışma yapılması desideratum'dur. Konu hakkında seçmece bazı yayınlar için bk. Arnold H. M. Jones, "Civitates Liberae Et Immunes in the East", ed. W. M. Calder, J. Keil, *Anatolian Studies Presented to W. H. Buckler*, Manchester University Press, Manchester 1939, s. 103-117; Rainer Bernhardt, *Imperium und Eleutheria: die römische Politik gegenüber den freien Städten des griechischen Ostens*, Hamburg Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hamburg 1971; Éric Guerber, "Les cités libres à l'époque romaine." *Dialogues d'histoire ancienne* 23, 1997, s. 301-306; Jean-Louis Ferrary, "La liberté des cités et ses limites à l'époque républicaine." *Mediterraneo Antico* 2, 1999, 69-84. Éric Guerber, "Le thème de la liberté des grecs et ses prolongements politiques sous le Haut-Empire." Ed. H. Inglebert, *Idéologie et valeurs civiques dans le monde romain. Hommage à Claude Lepelley*, Picard, Paris 2002, s. 123-142.*

imtiyazları ya Mithradates Savaşları vs. gibi önemli olaylarda Roma'ya verdikleri desteğin bir sonucu olarak ya da vatandaşlarından birinin Romalı üst düzey yöneticilerle kurdukları dostluk ilişkileri aracılığıyla elde etmişlerdir. Günümüzde Aydın'ın Çine ilçesinin 7 km batısında bulunan Alabanda antik kenti de bu imtiyazı elde eden kentlerden birisidir. İS 1. yüzyıl yazarı, ünlü doğa tarihçisi Yaşlı Plinius'un V. kitabında Karia kentlerini sayarken Alabanda'dan *libera* diye bahsetmesi bunun en büyük kanıtıdır². Ancak yaşlı Plinius'un bu listeleri hazırlarken kullandığı kaynakların MÖ 23-20 yıllarında Agrippa tarafından derlenen kayıtlar olduğunu düşünürsek³ Alabanda'nın da en geç bu dönemlerde *civitas libera* olduğunu söyleyebiliriz. Bu makalede Cicero'nun *Ad Familiares* adlı eserinde yer alan bir mektup ve bazı epigrafik belgeler analiz edilerek Alabanda'nın Augustus Dönemi'nden önce bu hakkı ne zaman kazandığı ile ilgili bazı gözlemler yapılacaktır.

Cicero'nun mektubuna geçmeden 19. yüzyılda Alabanda'da bulunmuş ve Fransız araştırmacılar tarafından yayımlanmış Hellenistik Dönem'e ait bir onurlandırma dekretinden bahsetmek yerinde olacaktır⁴. Bu dekretten ilgili kısmın eksik olmasından ötürü tam okunamayan ama ismi Pyrrha- olarak başlayan (muhtemelen Pyrrhakos ya da Pyrrhandros) bir vatandaşın Alabanda için yaptığı üç elçilik görevinden bahsedilmektedir. Bu elçiliklerinden ikisi Roma'ya, birisi de adı bilinmeyen bir krala yapılmış ve elçi bu son görevi sırasında hayatını kaybetmiştir. Yapılan ilk elçilikte Roma ile Alabanda arasındaki akrabalık ve dostluğun (οικειότης και φιλία) yenilenmesine karar verilmiş ve bir συμμαχία kurulmuş; ikinci elçilik ise konumuz açısından oldukça önemli olan περί φόρων yani 'vergiler hakkında' olmuştur. Pyrrha- isimli elçi bu görevini başarıyla yerine getirmiş gözükmektedir, çünkü bu elçilikten Roma senatosundan Alabanda'ya vergi muafiyeti (ἀφορολογησία) tanınmasına yönelik bir kararla dönebilmiştir. Pyrrha-'nın elde ettiği bu imtiyaz kentin Plinius'un bahsettiği *libera* olma niteliğiyle de ilişkilendirilerek Alabanda'nın bu elçiliğin yapıldığı tarihten itibaren

² Plin. *HN*. V. 109: praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera quae conventum eum cognominavit = *Ayrca Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraklea, Amyzon, conventus bölgesine adını veren özgür Alabanda kenti vardır.*

³ Bu konuda bk. Arnold H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford 1971², s. 503-508; Alister Filippini, "La chora e i notabili di Iasos in epoca ellenistico-romana. A proposito di un libro (e di uno studio) recente su Chalketor e Iasos", *Mediterraneo Antico* XX, 2017, s. 539-540.

⁴ Georges Cousin – Charles Diehl, "Inscriptions d'Alabanda en Carie", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 10, 1886, s. 299-306, no. 1; Maurice Holleaux, "Epigraphica", *Revue des Études Grecques* 11, 1898, s. 258-266, no. 3; Filippo Canali de Rossi, *Iscrizioni storiche ellenistiche. Vol. 3: Decreti per ambasciatori greci al Senato*, Herder Editrice e Libreria, Roma 2006, s. 109-113, no. 169.

özgürlüğünü elde ettiği şeklinde yorumlanmıştır⁵. Bu düşünce Mithradates Savaşları sırasındaki tutumu konusunda tarihsel bir kaydı bulunmayan Alabanda'nın da krala karşı direnen kentlerden birisi olabileceği yorumunun yapılmasına sebep olmuştur⁶. Ancak bu yazıtın tarihlendirilmesi oldukça tartışmalıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Pyrrha'nın bir diğer elçiliği adını bilemediğimiz bir krala olmuş ve ondan içeriğini bilmediğimiz birtakım avantajlar (τὼν δὲ με[γ]ίστ[ω]ν ἀγαθῶν) elde etmiştir. Başta H. Willrich, daha sonra da C. Marek ve F. Santangelo olmak üzere kimi bilim insanları bu olayları I. Mithradates Savaşı sonrasındaki bir döneme yerleştirerek yazıtta bahsi geçen kralın da Mithradates VI Eupator olduğunu iddia etmişlerdir⁷. Marek'e göre bu durumda elçinin Büyük Kral'dan gördüğü iyilik savaş esirlerinin serbest bırakılmasıyla alakalı olmalıdır. Bununla birlikte daha ikna edici tarihsel gerekçelerle C. de Rossi ve R.M. Errington burada bahsi geçen kralın Pergamon kralı II. Eumenes olduğunu önermektedir⁸. Eğer bu düşünceler doğruysa bu durumda bu elçilikler sayesinde elde edilen vergi muafiyetinin Roma'yla ve dolayısıyla kentin *civitas libera* olmasıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. De Rossi'ye göre Alabanda Pergamon Krallığı'na, Errington'a göre ise Rhodoslulara ödediği vergilerden kurtulmak için Roma'ya başvurmuş olmalıdır. Bu tartışmalar bir yana, her ne kadar R. Bernhardt tarafından yapılan bir çalışma aksini gösterme iddiasında olsa da⁹, vergiden muafiyet ve özgür kent olmanın birbirinden bağımsız ve ayrı ayrı kazanılan iki hak olduğu görüşü bilim dünyasında destek bulmaktadır¹⁰ ve

⁵ Federico Santangelo, *Sulla, the Elites and the Empire A Study of Roman Policies in Italy and the Greek East*, Brill, Leiden-Boston 2007, s. 123; Bradley Jordan, *Imperial Power, Provincial Government, and the Emergence of Roman Asia, 133 BCE-14 CE*, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 84. Ayrıca krş. Anthony J. Marshall, "Romans under Chian Law", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 10/3, 1969, s. 266, dn. 39.

⁶ Bk. Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 253, dn. 1120.

⁷ Hugo Willrich, "Alabanda und Rom zur Zeit des ersten Krieges gegen Mithradates", *Hermes* 34, 1899, s. 305-311; Christian Marek, "Karien im ersten Mithradatischen Krieg", ed. P. Kneissl, V. Losemann, *Alte Geschichte und Wissenschaftsgeschichte. Festschrift für Karl Christ zum 65. Geburtstag*, Darmstadt: Wiss. Buchgesellschaft, Darmstadt 1988, s. 294-302; Santangelo, 2007, s. 54-55.

⁸ Filippo Canali De Rossi, "Morte di un ambasciatore di Alabanda", *Scienze dell'Antichità* 6-7, 1992-1993, s. 35-40; Robert Malcolm Errington, "Alabanda und Rom im 2. Jh. v. Chr.", *Epigraphica Anatolica* 43, 2010, s. 125-130.

⁹ Rainer Bernhardt, "Die Immunitas der Freistädte", *Historia* 29, 1980, s. 190-207.

¹⁰ Bu konuda bk. Kostas Buraselis, *Kos Between Hellenism and Rome*, American Philosophical Society, Philadelphia 2000, s. 136, dn. 75. Roma egemenliği altında Yunan kentlerindeki özgürlük kavramını ve kentlerini statülerini inceleyen Sviatoslav Dmitriev'e göre ise kentler özel şartlara bağlı olarak aynı anda hem özgür ve vergiden muaf; sadece özgür ya da sadece vergiden muaf olabilirler ve bunu belli standartlara bağlamak hatalıdır. Bu konuda oldukça

yazıt Marek ve Santangelo'nun önerdiği gibi MÖ 1. yüzyıla tarihlense dahi Alabanda'ya sadece vergi muafiyeti elde etmesi üzerinden bir *civitas libera* tanımlaması yapmak zor gözükmektedir. Kentin MÖ 1. yüzyılın başlarında özgür olabileceğine ilişkin gösterilen belgelerden biri de Priene'den ismi bilinmeyen ve çeşitli Asia kentlerine elçilik görevi yaptığı için övülen bir şahsın onurlandırma dekretidir¹¹. Bu kişinin yerine getirdiği elçiliklerden birisi de Alabanda'ya olmuştur ve bu yazıt D. Magie¹² ve daha sonra da J. Fournier¹³ tarafından Alabanda'nın özgür olabileceğine dair bir kanıt olarak gösterilmektedir. Ancak onurlandırma dekretindeki bu bilgi ile *civitas libera* hakkı arasında hangi gerekçeyle bir bağlantı kurulmaya çalışıldığı ne Magie ne de Fournier tarafından açıklanmamıştır.

Alabanda'nın *civitas libera* olduğuna dair ilk belge ise aşağıdaki Latince orijinalini ve Türkçe çevirisini de verdiğimiz Cicero'nun şu mektubunda yer almaktadır.

Cic. Fam. XIII.56¹⁴

CICERO THERMO PRO PR. S.

“Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris. is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negoti habeat, nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis, ita tamen ut tibi nolim molestus esse. Mylasis et Alabandis pecuniam Cluvio debent. dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum ut ecidici Mylasii Romam mitterentur. id factum non est. legatos audio missos esse, sed malo ecidicos, ut aliquid confici possit. quare peto a te ut et eos et Alabandis iubeas ecidicos Romam mittere. praeterea Philocles Alabandensis hypothecas1 Cluvio dedit. eae commissae sunt. velim cures ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvi tradat aut pecuniam solvat; praeterea Heracleotae et Bargyl<i>etae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satis faciant. Caunii praeterea debent, sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. id

detaylı bir literatür özeti ve analiziyle birlikte bk. Sviatoslav Dmitriev, “The Status of Greek Cities in Roman Reception and Adaptation”, *Hermes* 145, 2017/2, s. 195-209.

¹¹ I. Priene 75.

¹² David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, Vols I-II*, Princeton University Press, Princeton 1950, s. 995.

¹³ Julien Fournier, *Entre tutelle romaine et autonomie civique: L'administration judiciaire dans les provinces hellénophones de l'empire romain (129 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)*, Ecole Française d'Athènes, Atina 2010, s. 74.

¹⁴ Çeviri için “Cicero, *Letters to Friends, Volume II Letters 114–280*. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 216. Cambridge, MA 2001: Harvard University Press” edisyonu kullanılmıştır. Makaledeki çeviriler aksi belirtilmediği sürece tarafıma aittir.

velim cognoscas et, si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam ut usurae Cluvio instituto tuo conserventur.

His de rebus eo magis laboro quod agitur res Cn. Pompei etiam, nostri necessari, et quod is magis etiam mihi laborare videtur quam ipse Cluvius ; cui satis factum esse a nobis valde volo. his de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo”.

Cicero propraetor Thermus'a selam eder. Puteolili Cluvius beni çok önemser ve bana oldukça yakın birisidir. O, eğer eyalet senin yönetimindeyken meselesini benim tavsiyelerimle halledemezse kendisini çaresiz ve umutsuz bir durumda bulacağına ikna olmuş durumdadır. Şimdi mademki vazifesine son derece bağlı bir dostum tarafından bana böyle bir görev yükleniyor, ben de (bu görevi) seni bunaltmamak şartıyla (ve) bana yapmış olduğun büyük hizmetleri de göz önüne alarak senin omuzlarına yıkacağım. Mylasa ve Alabandalılar'ın Cluvius'a para borcu vardır. Ephesos'tayken Euthydemus bana Mylasalı ecdicus'ların Roma'ya gönderilmesiyle ilgileneneğini söylemişti. Bu gerçekleşmedi. Legatus'ların gönderildiğini duyuyorum, ama bir şeylerin sonuçlandırılabilmesi için ecdicus'lari tercih ederim. Bu yüzden senden Alabanda ve Mylasalılara Roma'ya ecdicus'lar göndermelerini emretmeni rica ediyorum. Ayrıca, Alabandalı Philokles Cluvius'a süresi dolmuş olan teminatlar¹⁵ vermiş. Onun ya bu (verdiği) teminatlardan feragat etmesi ve onları Cluvius'un temsilcilerine teslim etmesi ya da parasını ödemesi konusuyla ilgilenmenden memnun olurum. Ayrıca, benzer şekilde borçlu olan Heraklea ve Bargyalılar da ya borçlarını ödesinler ya da gelirlerini teminat gösterebilirler. Ayrıca Kaunoslular da borçlu, ama onlar parayı depozito olarak tuttuklarını söylüyorlar. Senden konuyu araştırmanı; eğer onların parayı bir decretum ya da bir edictum yüzünden depozitoda tutmadıklarını anlayacak olursan, talimatınla faizin Cluvius'ta kalmasını sağlamayı rica ediyorum. Bu konular hakkında ziyadesiyle kaygılıyım çünkü (burada) dostumuz Cn. Pompeius'un da işleri yürütülüyor ve o bana Cluvius'un kendisinden daha fazla kaygı duyuyor gibi görünüyor. Onun bizden çok memnun olmasını isterim. Bu meseleler hakkında sana büyük bir şevkle ve tekrar tekrar ricada bulunuyorum.

Bu ilk mektup, Cicero Cilicia valisiyken MÖ 51/50 yılında Asia eyaleti valisi Q. Minucius Thermus'a yazılmıştır. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Mylasa ve Alabanda kentleri Puteoli kentinden Cluvius isimli birisine¹⁶

¹⁵ Metinde teminat, ipotek sözcüğünün Eski Yunanca karşılığı olan *hypothēke* (= ὑποθήκη) kullanılmıştır. Sözcüğün Latince'si *pignus* (-oris, n.) olup hukuki olarak Doğu'da ve Batı'da farklı anlamlarla kullanılmıştır, bu konuda detaylı bir çalışma için bk. Quintijn Mauer, *Application, adaptation and rejection: the strategies of Roman jurists in responsa concerning Greek documents*, Leiden Üniversitesi Doktora Tezi, Leiden 2022, s. 69-83. (<https://hdl.handle.net/1887/3295802>).

¹⁶ Mektubun son kısmından da anlaşıldığı üzere bu kişi Pompeius'un temsilcisidir ve asıl alacaklı Pompeius'un kendisi olmalıdır. Bu konuda bk. Ernst Badian, *Roman Imperialism in the Late Republic*, Oxford 1968; Leopold Migeotte, *L'emprunt public dans les cités grecques*.

borçlarını ödemedikleri için bu kentler hakkında Roma'da bir dava dosyası açılmıştır. Bu dava için her iki kentin de Roma'ya elçiler (*legati*) gönderdiğini haber alan Cicero¹⁷, davada bir karara varılabilmesi için *legati* yerine¹⁸ kentlerin kendisine karşı açılan davalarda avukatlığını üstlenen *eccidicus*'ların gönderilmesinin sağlanması için ikili ilişkilerinin iyi olduğunu anladığımız Vali Thermus'tan aracılık etmesini talep etmektedir. Kentlerin ve bir Roma vatandaşının karşı karşıya geldiği böyle bir alacak verecek davasının doğrudan valinin başkanlık ettiği bir mahkeme yerine Roma'da görülüyor olması haklı olarak bu kentlerin özgür olmasıyla ilişkilendirilmektedir¹⁹. Nitekim aynı pasajın devamında Kaunos için durumun öyle olmadığı

Recueil des documents et analyse critique, Éditions du Sphinx, Les Belles Lettres, Québec-Paris 1984, s. 330.

¹⁷ Cicero bu haberi 51 yılında Ephesos'ta Euthydemus isimli birisinden almıştır. Bu kişi, Strabon'un (14.2.24) da Mylasalı *rhetor* ve *demagogos* olarak sözünü ettiği kentin etkili isimlerinden olduğu anlaşılan Euthydemus olmalıdır, bu özdeşleştirme ve bu kişi hakkında detaylı bir çalışma için bk. Christian Habicht, "Zur Personenkunde des griechisch-römischen Altertums. Euthydemus von Mylasa", *The Bulletin of the American Society of Papyrologists* 21, 1984, s. 69-75.

¹⁸ *Legatus*'ların hukuki bir davada kentleri temsil edecek yetkilerinin olmadığını Mylasa ve Alabanda yetkilileri de biliyor olsa gerektir. Bununla birlikte neden ilk etapta *eccidici* yerine *legati* gönderildiği merak konusudur. J.-F. Claudon, Roma'ya Asia Minor kentleri tarafından gönderilen elçi heyetleri üzerine tamamladığı doktora tezinde bunun sebebinin kentleri resmi prosedürleri uzatarak borçlarını ödeyebilmek için zaman kazanmaya çalışması şeklinde açıklamaktadır, bk. Jean-François Claudon, *Les ambassades des cités grecques d'Asie Mineure auprès des autorités romaines : de la libération des Grecs à la fin du Haut-Empire (196 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi- École Pratique des Hautes Études, Paris 2015, s. 261-262. L. Peppe'ye göre bu zaten en baştan bir dava olarak düşünülmemiştir ve durum sadece iki taraf arasındaki bir müzakereden ibarettir. Ancak bu müzakerelerden anlaşılan bir sonuç çıkmamış ve konu davaya dönüştüğü için artık kentler için *legati* yerine *eccidici* gönderilmesi bir zorunluluk halini almıştır, bk. Leo Peppe, *Sulla giurisdizione in populos liberos del governatore provinciale al tempo di Cicerone*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milan 1988, s. 115-146. Ayrıca krş. Fournier, 2010, s. 443. Hukuki olarak *legati* ve *eccidici* arasındaki yetki farkı hakkında bk. Julien Fournier, "Representing the rights of a city: Ekdikoi in Roman courts", ed. Katell Berthelot, Natalie Dohrmann, Capucine Nemo-Pekelman, *Legal engagement: the reception of Roman law and tribunals by Jews and other inhabitants of the Empire*, Publications de l'École française de Rome, Roma 2021, s. 175-194. Nurgül Saraçoğlu, *Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Kent Avukatlığı*, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2023, s. 14. Bu iki görevin ayrımı epigrafik belgelerde de karşımıza çıkmaktadır, örneğin bk. SEG 42, 1215, str. 11-12: ἔν τε ἐγδικίατς καὶ πρεσβείατς.

¹⁹ Metinde her ne kadar Mylasa ve Alabanda beraber anılsa da bu makalede sadece Alabanda üzerinde durulmuştur, zira daha önce Mylasa'nın statüsüyle ilgili bir çalışma J. Crampa tarafından yapılmıştır, bk. Jonas Crampa, *Labraunda. Swedish Excavations and Researches III:2. The Greek Inscriptions Part II: 13-133*, Svenska Institutet i Athen, Atina 1972, s. 202-206. Tıpkı Alabanda gibi Mylasa da Plinius tarafından özgür kentlerden birisi olarak sayılmaktadır, bk. Plin. *HN*. V. 108: "Caria interiorum nominum fama praenitet. quippe ibi sunt oppida Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Symmaethos et Cranaos oppida". = *Karia, iç bölgelerindeki (yer) isimlerinin ünüyle tanınır. Çünkü orada özgür Mylasa kenti (ve) bir zamanlar var olan Symmaithos ve Kranaos kentlerinin yerinde Antiochia bulunmaktadır.*

görülmektedir. Kaunoslular da tıpkı Alabanda ve Mylasa kentleri gibi Cluvius'a borçludur, ancak onlar borçlarını ödemek yerine parayı depozito olarak ellerinde tutmaktadırlar. Bu durumda devreye yine Cicero girmekte ve validen konuyla ilgilenmesini rica etmektedir. Alabanda ve Mylasa ile ilgili olan konuda *curare* gibi nispeten daha yumuşak tonda bir fiil tercih eden Cicero söz konusu Kaunos olunca "yasal olarak incelemek, araştırmak" anlamlarına gelen *cognoscere* fiilini tercih etmiştir²⁰. Ancak bu fiil tercihinden daha önemlisi hiç Cicero'nun kuşkusuz Thermus'tan önceki dönemleri kastederek Kaunosluların bu eylemi bir *edictum* ya da *decretum* yoluyla yapıp yapmadıklarını araştırmasını talep etmiş olmasıdır. Özgür bir kente valinin bir *edictum* ya da *decretum* yoluyla müdahalede bulunması beklenir bir durum değildir. Buna ek olarak, anlaşılan eğer Kaunoslular Cluvius'un parasını bir *decretum* ya da *edictum* sayesinde depozitoda tutmuyorlarsa, Cluvius'un faiz gelirinden mahrum olmaması için Cicero'nun Thermus'tan bu konuyu bir talimatla (institutum) çözmesini rica etmesi de bizim için önemli bir göstergedir.

Ancak burada gözden kaçmaması gereken en önemli husus taraflardan birisinin Roma vatandaşı olmasıdır. Özgür bir kentte Roma valilerinin kentlerde mahkeme süreçlerine herhangi bir müdahalede bulunamıyor olması bilinen bir gerçektir. Ancak taraflardan birinin Roma vatandaşı olması durumunda işin rengi değişmekte ve vali sürece müdahil olabilmektedir²¹. Dolayısıyla sadece bu pasaj üzerinden ne Kaunos'un²² ne de Alabanda ve Mylasa'nın yasal statüsüyle ilgili çıkarım yapmak ilk bakışta çok doğru gözükme de bu kentlerde ve özellikle de bu konuda valinin herhangi bir müdahalede bulunması zaten beklenmemelidir. Bunun sebebi ise Gaius Iulius Caesar tarafından 59 yılı *consul*'u iken eyaletlerdeki *magistratus*'ların zimmetlerine mal geçirme ve yolsuzlukların önlenmesi amacıyla çıkarılan *Lex Iulia de repetundis*²³, te aranmalıdır. Zira bu yasaya M. Cato ve P. Servilius

²⁰ Fournier, 2010, s. 315, dn. 298.

²¹ Bernhardt, 1971, s. 98-99: "Ebenso bedeutete es für die Freistadt, daß der Statthalter keinen Einfluß auf ihre Rechtspredung hatte, soweit am Prozeß nicht römische Bürger beteiligt waren."; Ayrıca bk. Dietmar Kienast, "Entstehung und Aufbau des römischen Reiches", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 85, 1968, s. 362: "Als Militärbefehlshaber war der Statthalter in seiner provincia selbstverständlich auch den civitates liberae gegenüber weisungsberechtigt, insofern diese als socii der römischen Wehrordnung angehörten".

²² Kaunos'un MÖ 51/50 yılındaki statüsü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Bernhardt bu pasajdan yola çıkarak söz konusu dönemde Kaunos'un özgür olduğunu düşünürken, Peppe tam tersi bir görüşü savunmaktadır. Bk. Rainer Bernhardt, *Polis und römische Herrschaft in der späten Republik (149-31 v. Chr.)*, de Gruyter, Berlin-New York 1985, s. 196, dn. 455; Peppe, 1988, s. 118-121. Ayrıca krş. Fournier, 2010, s. 315, dn. 298.

²³ Bu yasa ve ilgili literatür için bk. M.H. Crawford, *Roman Statutes Vol. II*, Institute of Classical Studies, Londra 1996, s. 769-772, no. 55. Yasa ve kapsamı hakkında ayrıca bk. Robert

Isauricus'un girişimiyle eklenen bir maddeye göre parayla ilgili konularda eyalet valisinin zgr kentler üzerinde bir eylemde bulunması yasaklanmaktadır²⁴. Caesar'dan hemen bir yıl sonra *consul* olan ve yaşadıkları bireysel husumetin de etkisiyle Macedonia eyaletindeki yönetimi üzerine senatoda Cicero tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilen Lucius Calpurnius Piso Caesoninus'un Cicero'ya göre yaptığı hukuksuzluklardan birisi de bizzat damadı Caesar'ın adıyla anılan yasadaki bir maddeyi çiğnemek olmuştur. Cicero'nun *De provinciis consularibus* eserinde aktardığına göre Piso, 58 yılı *tribunus plebis*'i Publius Clodius Pulcher'e borçlarla ilgili konularda *senatus consulta*'ya ve *lex Iulia*'ya aykırı bir şekilde zgr kentler üzerinde yasal hükümler verebilmesi (*ius dicere*²⁵) için rüşvet vermiřtir²⁶. Cicero, *In Pisonem* adlı eserinde bu konuda daha fazla detay paylaşmaktadır. Piso, Macedonia valiliğı sırasında Fufidius isimli bir *equester* ile *civitas libera* statüsündeki Apollonia kenti²⁷ arasında bir alacak verecek sorununda yetkisi olmamasına rağmen hukuksuz bir şekilde olaya müdahale etmiş ve Apollonialılardan 200 *talentum* rüşvet alarak Fufidius'un aleyhine karar vermekle suçlanmıřtır²⁸. Cicero'nun bu konudaki hassasiyeti yakın dostu ve aynı zamanda oldukça zengin bir iř insanı olan T. Pomponius Atticus'a yazdığı mektuplardan da

Morstein-Marx, *Julius Caesar and the Roman People*, Cambridge University Press, Cambridge 2021, s. 166-168.

²⁴ Bu konu hakkında ayrıca bk. Magie, 1950, s. 1270, dn. 41; Bernhardt, 1985, s.196; Jean-Louis Ferrary, "Le statut des cités libres dans l'Empire romain à la lumière des inscriptions de Claros", *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 135, 1991, s. 575; Fournier, 2010, s. 440-442.

²⁵ *ius dicere* için bk. Aaron X. Fellmeth - Maurice Horwitz, *Guide to Latin in International Law*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 153 s.v.

²⁶ Cic. *Prov. Cons.* 6-7: "Emisti a foedissimo tribuno pl. tum in illo naufragio huius urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras, tum, inquam, emisti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis ius in liberos populos contra senatus consulta et contra legem generi tui dicere liceret." = *şehrimizin enkaza dndğ bir zamanda dmeni elinde tutması gereken sen, aşağılık bir halk tribünü'n satın aldın (ve) şehri mahvettin; o halde şimdi diyorum ki sen, senato kararlarına ve damadının yasına aykırı bir şekilde zgr ulusları yargılayabilme hakkını büyük miktarda bir parayla (ondan) satın aldın.*

²⁷ Macedonia eyaleti içerisinde yer alan Illyria'daki Apollonia kentinin *civitas libera et immunis* olması hakkında bk. Nicola Genis, "The fortifications of Apollonia in Illyria: new research methods and tools for the architectural and historical study", ed. Luigi M. Calio, Gian Michele Gerogiannis, Maria Kopsacheili, *Fortificazioni e società nel Mediterraneo occidentale, Atti del Convegno di Archeologia, organizzato dall'Università di Catania, dal Politecnico di Bari e dalla University of Manchester Catania-Siracusa 14-16 febbraio 2019*, Edizioni Quasar, Roma 2020, s. 77.

²⁸ Cic. *Pis.* 86: "Nonne, cum cc talenta tibi Apolloniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas solverent, ultro Fufidium, equitem Romanum, hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti?" = *Apollonialılar Roma'da sana borçlarından kurtulmak için 200 talentum verdikten sonra, sen ath sınıfından çok parlak bir kişi olan Fufidius'u gönüllü olarak onu alacaklılarının eline bırakmadın mı?*

bilinmektedir²⁹. Atticus, Sikyon kentinden alacaklarını tahsil edemeyince Cicero'dan kendisine konunun çözümü için aracılık etmesini³⁰ istemiş, ancak Cicero yasadaki bu madde nedeniyle bir şey yapılamayacağını bildirmiştir. Tüm bu örnekler Cluvius ile olan problemlerinde Alabanda ve Mylasa'nın özgür kent olmanın avantajını kullanarak yasal süreçleri eyalet valisinin huzurunda yürütmediğinin kanıtıdır. Bununla birlikte eyalet valisi Minucius Thermus'un bu iki özgür kent ile olan ilişkilerinde kendi yetki alanını aşmış olabileceğini gösteren emareler de bulunmaktadır. Çünkü esasında Cicero'nun Thermus'a bu iki kentin Roma'ya *ecdicus* göndermeyi emretmesini (iubere) rica etmesi ve -eğer gerçekten bu ricayı yerine getirdiyse- Thermus'un bu işte doğrudan aracı olması özgür kent ve vali ilişkileri bağlamında çok uygun bir durum olarak gözükmemekte³¹ ve hatta Andrew Lintott bu davanın bizzat Mylasa ve Alabanda'da değil de Roma'da görülmesinin bile uygunsuz olduğunu dile getirmektedir³². Nitekim henüz Asia eyaletinin kurulmasının ardından benzer bir durumla Kolophon kentinin de karşılaştığını görülmektedir (bk. aşağı.).

²⁹ Cic. *Att.* 1.19.9: “De tuo autem negotio saepe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum. nam quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere potes aliam rem tum relatum, hoc autem de populis liberis sine causa additum. et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit; sed immutari hoc tempore non potest.” = *İşinle ilgili bana sık sık yazıyorsun. Bu konuda sana şu anda yardım edemiyoruz. Zira bu senato kararı pedarii'nin [düşük rütbeli senatörler] büyük gayretiyle, bizim hiçbir desteğimiz olmaksızın (alındı). Halbuki yazıya dökülmüş bu kararda beni(m adımı) görüyorsun; (ancak) senato kararından, o zaman [oturumda] ayrı bir meselenin ele alındığını, özgür halklarla ilgili olan (maddenin ise sonradan) eklendiğini anlayabilirsin. Bunu en son söz alan P. Servilius'un oğlu bu şekilde yaptı; ama (alınan karar) şu anda değiştirilemez.*

³⁰ Sikyon'daki bu sorun hakkında ayrıca bk. Cic. *Att.* 1. 20.4 ve 2.1.10. Atticus'un eyaletlerdeki işleri ve Cicero ile olan iş birlikleri hakkında bk. Nicholas K. Rauh, “Cicero's business friendships: economics and politics in the late Roman Republic”, *Aevum* 60,1, 1986, s. 7-13. Cicero yakın dostlarının çeşitli konulardaki sorunlarını çözmek üzere ve problem mahkemelere konu olmadan çözülebilsin ya da mahkemede lehte karar alınabilsin diye özellikle eyalet valiliği yapan dostlarına *litterae commendaticiae* olarak da bilinen çeşitli tavsiye mektupları yazmıştır. Yukarıda sözü geçen Cicero'nun Asia valisi Minucius Thermus'a yazdığı mektup da bu gruba girmektedir. Bu tarz mektupların içeriği ve ayrıntılı yorumlaması için bk. Hannah Cotton, *Documentary Letters of Recommendation in Latin from the Roman Empire*, Königstein/Ts., Hain 1981, *passim*; Hannah Cotton, “The Evolution of the So-Called Provincial Law, or: Cicero's Letters of Recommendation and Private International Law in the Roman World”, ed. O. Pogorelsky, *Roman Rule and Jewish Life. Collected Papers*, De Gruyter, Berlin-Boston 2022, s. 99-111.

³¹ Fournier de 2010, s. 442'de bunu bir ‘irregülarité’ olarak görmektedir. Öte yandan Peppe'ye göre (1988, s. 134) vali bu emri *iurisdictio* kapsamında değil, eyalet çapında sahip olduğu daha geniş bir *imperium* yetkisine dayanarak vermiştir.

³² Andrew Lintott, *Imperium Romanum. Politics and Administration*, Routledge, Londra – New York 1993, s. 66-67. Buna karşı olarak bk. Fournier, 2010, s. 442.

Esasında özgür kentlerin eyalet yönetimiyle olan ilişkileri her zaman kusursuz olmamış ve özgür kent olmanın avantajlarını kullanabilmek için zaman zaman mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Buna en iyi örnek ise -her ne kadar Mylasa ve Alabanda örneğine kıyasla biraz erken bir dönemden olsa da- özgür bir kent olan Kolophon'da MÖ 120li yıllara tarihlenen bir onurlandırma dekretinde ortaya çıkmaktadır³³. Bu dekrette Menippos isimli bir Kolophon vatandaşının çeşitli defalar elçi olarak Roma'ya gitmesi ve bu elçiliklerden kentine sağladığı faydalar konu edilmektedir. Bunlardan ikisi konumuz ile doğrudan ilgilidir. İlkinde Roma eyalet valilerinin hukuki duruşmaları kentin kontrolünden alarak kendi ukdelerine aktardığı anlaşılmaktadır, ancak nüfuzlu ve retorik gücü kuvvetli bir şahıs olduğu anlaşılan Menippos senatoda valileri yargılamalardan uzak tutacak bir karar aldırılmayı başarmıştır. Diğerinde ise, bir Roma vatandaşını öldürdüğü³⁴ için suçlanan Kolophonlu birinin duruşmasının Roma'da görülmesi kararlaştırılınca, taraflardan biri Roma vatandaşı dahi olsa davanın kendi topraklarında sürdürülmesini sağlayarak kendi deyişiyile 'kenti ve yasalarını korumuş = ἅμα τῆι πόλει μετὰ τῶν νόμων ἀνασέσωκεν' olmakla övünmektedir³⁵. Bu örnekten yola çıkılarak Alabanda ve Mylasa'nın da Cluvius'la olan problemlerinde davanın Roma'da görülme zorunluluğunun olmadığı anlaşılmalıdır, zira *lex Iulia* sadece bu tip parasal konularda konunun *proconsul* denetiminde olmadığını bildirmekte, ancak davanın Roma'ya havale edilmesi gibi bir zorunluluktan bahsetmemektedir. Fournier, konuyu senatoya götürübilmenin yalnızca özgür kentlere tanınan ve onları eyaletin diğer kentlerinden ayıran bir avantaj olduğu fikrinde olsa da³⁶ Kolophonlular anlaşılan bunu bir avantaj olarak görmemiş ve davayı Roma'dan alıp kendi kentlerine getirmeyi bir başarı olarak görmüşlerdir. Mylasa ve Alabanda belki Kolophon'a benzer şekilde Menippos gibi retorik kapasitesi yüksek, nüfuzlu bir elçiye sahip olmadığı için (davanın arka planında Pompeius gibi güçlü bir

³³ SEG 39, 1244.

³⁴ Yazıtta str. 45'deki ἐπι Ρωμαϊκῶι θανάτωι ifadesiyle bir Roma vatandaşının öldürülmesinden ziyade bir Roma vatandaşının ölüm cezasına çarptırılmış olmasının kastedilmiş olabileceğine dair son görüşler ve ilgili satırın ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Pierre Sanchez, "ΕΠΙ ΡΩΜΑΙΚΩΙ ΘΑΝΑΤΩΙ dans le décret pour Ménippos de Colophon: «pour la mort d'un Romain» ou «en vue d'un supplice romain»?», *Chiron* 40, 2010, 41-60. Umberto Laffi'ye göre ise bu satırda Roma'da görülen cinayet davasının kendisi anlaşılmalıdır, bk. Umberto Laffi, "Cittadini romani di fronte ai tribunali di comunità alleate o libere dell'Oriente greco in età repubblicana", ed. Bernardo Santalucia, *La repressione criminale nella Roma repubblicana fra norma e persuasione*, IUSS Press, Pavia 2009, 127-167 (non vidi) = SEG 60, 1246.

³⁵ Bu onurlandırma dekreti ve Kolophon ile Asia eyaleti valileri arasındaki yasal ilişkiler hakkında daha ayrıntılı olarak bk. Ferrary, 1991, s. 559-576; Robert Morstein Kallet-Marx, *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, University of California Press, Berkeley, CA 1995, s. 128-129.

³⁶ Fournier, 2010, s. 442.

kişiliğin de olduğu düşünülürse) böyle bir başarıyı sağlayamamış ya da tersine belki de Fournier'nin iddia ettiği gibi zaten bunu olumlu ve kendi çıkarlarına uygun bir durum olarak düşünmüşlerdir.

Cicero'nun kime yazdığı tartışmalı olan ve Alabanda'nın *civitas libera*'sı bağlamında gözden kaçmış bir pasajına da burada değinmek yerinde olacaktır³⁷. *Ad Familiares* adlı eserinin ilk edisyonlarında 138 nolu mektubun alıcısı 51/50 yılının Bithynia-Pontus valisi Publius Silius olarak verilmişse de D.R. Shackleton Bailey'nin 1977 yılında yaptığı edisyonda yaptığı yorumda başlığın yanlış olduğunu ve mektubun esasında yine Asia valisi Minucius Thermus'a yazılmış olma olasılığını dile getirmiştir³⁸. Bu mektupta da konu

³⁷ Cic. *Fam.* XIII.64: "Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibilis, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret qui a te praetermissus esset. magnum fructum ex ipso capies; nihil est enim illo adulescente gratius. sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti; pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. itaque, si ea feceris quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris: primum de Pausania Alabandensi, sustentens rem dum Nero veniat (vehementer eius causa cupere eum intellexi, itaque hoc valde te rogo); deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intellegat illa civitas sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium." = *Arkadaşım Nero, senin kendisine onur payesi bahşetmeyi hiç ihmal etmediğini dile getirerek benim şahsında sana olağanüstü ve sıra dışı bir şekilde teşekkürlerini ilettili. Kendisinden büyük yarar elde edebilirsin. Zira o gençten daha makbul hiçbir şey yoktur. Herakles aşkı için benim için de pek büyük bir iş yaptın. Çünkü ben soylular arasından kimseyi bu gençten daha değerli saymıyorum. Bu nedenle eğer ki sen Nero'nun benim vasıtamla seni ikna etmek istediği şeyleri yapacak olursan benim için de pek müthiş bir şey yapmış olacaksın. Öncelikle Nero gelinceye kadar Alabandalı Pausanias hakkındaki meseleye yardımcı ol. Nero'nun bunu şiddetle Pausanias yararına arzu ettiğini anladım. Bu yüzden bunu senden önemle rica ediyorum. Sonra da bu genci sana ehemmiyetle tavsiye edilmiş olarak gör ki Nysalıların halkı, kendilerini özellikle hisımları olarak görüp son derece değerli sayan ve muhafaza eden Nero'nun patron'luğu altında kendileri için çok büyük bir himaye/yardım söz konusu olduğunu anlatsın (= Çeviri için bk. Ebru Akdoğu Arca, "Provincia Asia'yı Müteakip Nysa ad Maeandrum'da Varlığı Bilinen Romalılar ve Yeni Bir Πρεσβευτής Πομαίων Onurlandırması", ed. M. Arslan – F. Baz, *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi'nin Arasında: Prof. Dr. Vedat Çelgin'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*, İstanbul 2018, s. 83.*

³⁸ D.R. Shackleton Bailey (ed.), *Cicero: Epistulae Ad Familiares, Vol. I*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977, s. 476-477. Shackleton Bailey bizim de bu makalede baz aldığımız Loeb edisyonunda da aynı düzeltmeyi kullanmaya devam etmektedir. Shackleton Bailey'nin bu düzeltme için öne sürdüğü sebeplerden ilki Pausanias'ın Alabandalı olması nedeniyle işlerinin de kendi memleketine yakın olması gerektiği ve haliyle bu davayla Bithynia-Pontus valisi arasında bir bağlantı kurmanın zor olmasıdır. Bir diğer önemli gerekçe ise kuşkusuz metin içinde geçen Nysalılar ifadesiyle Nysa ad Maeandrum'un kastedilmiş olma olasılığının hayli yüksek olması (zira Bithynia-Pontus sınırları içerisinde Nysa adında bir başka yerleşim bilinmemektedir) ve dolayısıyla yine Asia eyaleti sınırları içerisinde kalınmasıdır. Hannah Cotton, Shackleton Bailey'nin bu önerisinin farkında olmasına rağmen yine de mektubun Bithynia-Pontos valisi Silius'a yazıldığını daha olası görüp bu karışık durumu şöyle ifade etmiştir, Cotton, 2022, s. 110: "Be that as it may, I would suggest that the question as to what legal procedure was available in the case of a citizen of a free city sojourning in another province, would certainly have taxed the

Cicero'nun yine bu defa ismi Tib. Cl. Nero ismindeki bir dostu, daha doğrusu onun koruması altında bulunan Alabandalı Pausanias adlı bir kişi için aracı olmasıdır³⁹. Cicero, eyalet valisinden Pausanias'a yardım etmek için Nero gelene kadar davayı⁴⁰ (res) ertelemesini talep etmektedir. Bu mektuptaki durumu bir öncekinden ayıran şey ise hiç kuşkusuz valinin bizzat yargılamanın içinde olmasıdır. Yukarıda da görüldüğü üzere bu tarihlerde Alabanda özgür olduğu için Pausanias'ın sorun yaşadığı ama kim olduğunu bilmediğimiz kişinin bir Roma vatandaşı olduğuna şüphe yoktur, aksi takdirde eyalet valisinin bu davayla herhangi bir ilişkisinin olması beklenmezdi. Bu dava özelinde metinden çıkarılması gereken bir başka konu da sorunun bir para meselesi olmadığıdır, zira yukarıda da üstünde durduğumuz gibi bu tip konularda *lex Iulia* davanın özgür kentler için valinin yetki alanında olmadığını açıkça ifade etmektedir.

Alabanda'nın en geç 51/50 yılından önce kazanmış olduğu özgür kent statüsünü Augustus Dönemi'nde de sürdürdüğünü yukarıda da bahsettiğimiz gibi Plinius'un Augustus Dönemi kayıtlarına göre verdiği bilgilerden anlıyoruz. Ancak aynı pasaj içerisinde Alabanda'nın aynı zamanda bir *conventus* bölgesi olarak gösterilmesi kafa karıştırıcı bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Zira özgür kent olmanın en önemli kazanımlarından birisi olan Roma valisinin yargılama yetkisinden bağımsız olma durumu ile Roma valisinin yargı süreçlerini yürüttüğü bir *conventus* merkezi olma birbiriyle bir tezat oluşturmaktadır. F. Millar dolayısıyla bu pasajda verilen bilgilerin doğruluğundan şüphe etmekte ve Plinius'un Alabanda'nın kısa bir süreliğine özgür olup *conventus* merkezi olmadığı bir zaman aralığı ile özgür olmayıp *conventus* merkezi olduğu Augustus öncesi ve sonrası daha uzun zaman aralığını birbiriyle karıştırmış olabileceğine dikkat çekmektedir⁴¹. Zira MÖ

skills of a modern expert on private international law.” Akdoğu Arca (2018, s. 84, no. 35) Silius'un daha önce de Nero'ya yardımcı olmasından ötürü benzer bir fayda sağlayabilmek amacıyla Nero'nun Cicero'dan yine kendisine arabulucu olması için ricacı olduğu ve dolayısıyla mektubun Bithynia-Pontos valisine yazılmış olma ihtimalinin daha yüksek olduğu fikrindedir. Bu mektupla ilgili ayrıntılı bir analiz için ayrıca bk. Louis Harmand, “ Note sur une lettre de Cicéron (*Fam.*, XIII, 64)”, *Latomus* 6, 1947, s. 23-29. Ayrıca krş. Claude Eilers, *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 90, dn. 28.

³⁹ Bu pasajda adı geçen Pausanias'ın, Cicero'nun Caelius'a yazdığı bir mektupta (*Fam.*, VIII. 8.2: praetor postulante Pausania) Asia valisi C. Claudius Pulcher'e açılan yolsuzluk davasında adı geçen Pausanias ile aynı kişi olabileceğine dair bk. Andrew Lintott, “M. Caelius Rufus and Pausanias”, *The Classical Quarterly* 30, 1980, s. 386, dn. 4.

⁴⁰ Akdoğu Arca, 2018, s. 83'teki çevirisinde “res” sözcüğünün genel anlamıyla “mesele” olarak çevirmektedir, ancak sözcüğün hukuki bir terim olarak “dava” anlamı buradaki içeriğe daha uygun düşmektedir. Sözcüğün bu anlamına ilişkin bk. P. G. W. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary* (2nd edition), Oxford University Press, Oxford 2012, s. 1792, s.v. res [11].

⁴¹ Fergus Millar, “Civitates liberae, coloniae and provincial governors under the Empire”, *Mediterraneo Antico* 2,1, 1999, s. 109-110. V. Chapot da Alabanda'nın *civitas libera* olarak

51-50 yılına tarihlendirilen ve bir Roma *magistratus*'u tarafından Asia eyaleti *conventus* kentlerine yönelik olarak kaleme alınan bir mektupta Alabanda'nın adı geçerken⁴² MÖ 17 yılına tarihlendirilen Asia eyaleti gümrük yasasında (Monumentum Ephesenum) Alabanda yoktur⁴³, ancak Caligula zamanındaki bir belgede tekrar bu listede yer almaktadır⁴⁴.

Ancak J. Fournier Alabanda'nın bu konuda yalnız olmadığını, Smyrna, Ephesos, Sardeis, Pergamon ve Mylasa gibi kentlerin de özgür olmalarına rağmen *conventus* merkezi olmaya devam ettiğinin altını çizip bu paradoksu Atina'dan verdiği bir örnek ile açıklamaya çalışmaktadır⁴⁵. Buna göre, Marcus Aurelius'un Atinalılara yazdığı bir mektupta verilen bilgilerden Atinalılar ve Herodes Atticus arasında görülecek ve Ofillius Ingenuus isimli birisinin *iudex* olarak atandığı dava kent surları dışında Piraeus ve Eleusis'ten Ingenuus'un tercih ettiği bir yerde görüşülecektir⁴⁶. Fournier böylelikle bu davanın Atina surları dışında bir yerde görüşülecek olmasının kentin statüsüne bir zarar vermediğini ve hem davalı ve davacılar sunulacak konaklama ya da yeme-içme gibi hizmetler vasıtasıyla kentin bu organizasyondan kârlı çıkacağını hem de bunun sağlayacağı prestijden faydalanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla Fournier benzer bir durumun Asia kentleri için de geçerli olabileceğinin altını çizmektedir. Esasen *conventus* sistemi içerisinde yargılamaların kent içinde ya da kent dışında yapılmasının kentlerin yasal

aynı zamanda bir *conventus* olmasını tam anlayamadığı için bu duruma şüpheyle yaklaşmıştır, bk. Victor Chapot, *La province romaine proconsulaire d'Asie depuis ses origines jusqu'à la fin du haut-empire*, Librairie Emile Bouillon Editeur, Paris 1904, s. 354.

⁴² Robert K. Sherk, *Roman Documents from the Greek East. Senatus Consulta and Epistulae to the Age of Augustus*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1969, no. 52. Sherk, bu *magistratus*'un Asia valisi Minucius Thermus olduğunu düşünmektedir. Mektup ve tarihlendirmesi hakkında ayrıca bk., Louis Robert, *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, Vol. 7, Adrien-Maisonneuve, Paris 1949, s. 227-228; Clifford Ando, *Imperial Ideology and Provincial Loyalty in the Roman Empire*, University of California Press, Berkeley 2000, s. 83 (İngilizce çevirisiyle birlikte). Mektubun Sherk ve Robert'in iddia ettiğinin aksine MÖ 30'lu yıllara tarihlenme olasılığı ve mektupta ismi anılan Marcus Cicero'nun, Cicero'nun oğlu olabileceğine dair görüşler için bk. Muzaffer Demir, "Q. Labienus Parthicus'un MÖ 40/39 yılında Mylasa'yı Yıkması ve Kentin Yeniden İmar Süreci Üzerine Değerlendirmeleri", *Phaselis V*, 2019, s. 186-187.

⁴³ Michelle Cottier et al. (eds.), *The Customs Law of Asia*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 60-63, str. 88-96.

⁴⁴ I. *Didyma*, no. 148. Yazıt, Caligula'ya bir kült kurulması amacıyla Asia eyaleti *conventus* merkezlerinden gelen delegelerin listesiyle ilgilidir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Robert, 1949, s. 206-238. Alabanda'nın da bu kentlerden birisi olduğuna ilişkin ayrıca bk. Christian Habicht, "New Evidence on the Province of Asia," *The Journal of Roman Studies* 65, 1975, s. 70.

⁴⁵ Fournier, 2010, s. 77.

⁴⁶ James H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, American Philosophical Study, Philadelphia 1989, no. 183, str. 86-86.

statüsüyle doğrudan bir ilgisi de muhtemelen yoktu. Zira bilindiği üzere eyalet içerisinde *conventus* merkezlerinde o merkeze bağlı kentlerin vatandaşları belirli zamanlarda toplanır ve başkanlığını eyalet valisinin yaptığı mahkemelerde yargılanırlardı. Burada esas olan şey kentin bir *conventus* olup olmadığından ziyade özgür bir kent olarak Roma valisinin kontrolü dışında vatandaşları arasındaki sorunlar için kendi yasalarını uygulayıp uygulaymadığıdır. Aslında özgür kentlerin Fournier'in de değindiği ekonomik gerekçeler dolayısıyla özellikle *conventus* merkezi olmayı talep dahi etmiş olması olasılık dahilindedir.

Augustus Dönemi'nden sonra Alabanda'nın statüsünde herhangi bir değişiklik olup olmadığına dair doğrudan bir belge yoktur. Ancak Sparta'da bulunan ve MS II. yüzyılın ortalarında bir yazıt bu bağlamda tartışmaya açılabilir⁴⁷. Söz konusu yazıtta Damokrates oğlu Eudokimos isimli bir Sparta vatandaşının *dikastagogos* başta olmak üzere yerine getirdiği çeşitli görevlerin yanı sıra Alabanda'ya da yabancı yargıç (ξενοκρίτης) olarak geldiği anlaşılmaktadır. *Ksenokrites*'lerle ilgili yaptığı detaylı çalışmasında D. Nörr, Eudokimos'u tıpkı diğer *ksenokrites* örneklerinde olduğu gibi eyalet valisi tarafından atanan *recuperatores* heyetinin bir üyesi olarak görmektedir⁴⁸. Nörr'ün bu düşüncesi kabul edilecek olursa söz konusu tarihlerde Alabanda'nın artık *civitas libera* olmadığını da kabul etmek gerekecektir. Bununla birlikte Fournier, Eudokimos'un Hellenistik Dönem'den itibaren çok iyi bilinen ve kentlerin başka kentlerden çeşitli davalar için çağırdığı yabancı yargıç heyetinin bir parçası olduğu ihtimalini daha olası olarak görmüştür⁴⁹. Alabanda kentinde yakın zamanda başlatılan arkeolojik kazılarda çıkarılan ve şu anda yayım aşamasında olan yabancı yargıç listeleri kentin MS II. yüzyıl boyunca bu geleneği devam ettirdiğini göstermektedir⁵⁰. Bu yeni belgeler Fournier'in görüşünü doğrular nitelikte olsa da kentin bu dönemde statüsünün ne olduğu sorusunun açık bırakılması gerektiği anlamına gelmektedir. Zira ister özgür olsun ister olmasın kentlerin lokal yargılamalarını kendilerinin yaptığı (ister kendi yargıçları isterse de yabancı yargıç heyetleri çağırarak) ve bir Roma vatandaşı ya da önemli bir konu söz konusu olmadıkça valilerin kentleri özgür

⁴⁷ SEG 11, 491: Εὐδόκιμος Δαμοκράτους τοῦ Σπένδον|τος, διαβέτης, σειτόνης τὸ β' ἀπ' Αἰγύπτου, | καταγελεὺς τῶν Εὐρυκλείων, χοραγός, | δικασταγωγὸς ἀπὸ Σάμου, ξενοκρίτης | εἰς Ἀλάβαντα, κτλ.

⁴⁸ Dieter Nörr, "Zu den Xenokriten (Rekuperatoren) in der römischen Provinzialgerichtsbarkeit", ed. W. Eck, *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, De Gruyter, Münih 1999, s. 280-283. Bk. ayrıca SEG 49, 2506.

⁴⁹ Fournier, 2010, s. 538.

⁵⁰ Hüseyin Uzunoğlu – Zerrin Aydın Tavukçu, "New Lists of Foreign Judges from Alabanda in Caria", *Greek, Roman and Byzantine Studies* (baskıda). Bu yargıç listelerinin benzerleri Mylasa'dan da bilinmektedir, bk. I. *Mylasa* I, no. 361-376.

bıraktığı bilindiği için⁵¹ bu yabancı yargıç listeleri kentin *civitas libera* hakkına sahip olduğuna dair güvenilir bir kanıt oluşturmamaktadır. Bununla birlikte, kentte sürdürülen kazılar hem yukarıda açıklamaya çalıştığımız hususları doğrulayacak ya da yanlışlayacak hem de kentin Roma İmparatorluk Çağı içlerinde *civitas libera* olma imtiyazını devam ettirip ettirmediğine dair yeni epigrafik belgeler bulma potansiyeline sahiptir.

Kısaca genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Alabanda'nın MÖ 51/50 yıllarından önce özgür bir kent olup olmadığına dair yeterli veriye sahip olmadığı görülmektedir. Alabanda vatandaşı Pyrrhakos ya da Pyrrhandros'un Roma'ya elçilik yapması ve kenti için bir vergi muafiyeti (*ἀφορολογησία*) ile vatanına dönebilmesinin ardından onurlandırılmasıyla ilgili yazıt gerek tarihinin kesin olmaması gerekse de vergi muafiyeti ile *civitas libera* arasında organik bir ilişkinin kesin olmaması nedeniyle bu konuda belirleyici değildir. Bu konuda elimizdeki en erken veri Cicero'nun Asia eyaleti valisi Q. Minucius Thermus'a yazdığı mektuptur. Bu mektubunda Cicero, Mylasa ile Alabanda kentlerinin bir Roma vatandaşı olan Cluvius'a olan borçlarından ötürü Roma'da yargılandıklarından söz etmekte ve bu davaya *ecdicus* göndermeleri için yakın arkadaşı olduğu anlaşılan Asia valisinden ricacı olmaktadır. Yargılamanın Alabanda yerine Roma'da yürütülüyor olması kentin statüsüne ait önemli bir ipucu içermektedir. Her ne kadar Vali Thermus özgür bir kentle olan ilişkileri bağlamında kendi yetkisini aşacak bazı davranışlarda bulunmuş olsa da parasal konularda *Lex Iulia*'nın özgür kenti bir valinin denetiminden çıkararak kesin hükmü davanın valiye değil de Roma'ya sevk edilmesini açıklamakta ve Alabanda'nın statüsünün de *libera* olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Zaten Plinius'un aktardığına göre Augustus Dönemi'nde Alabanda bir *conventus* merkezi olmasının yanı sıra aynı zamanda da özgür bir kenttir. Kentin İmparatorluk Dönemi'nde bu hakkı koruyup korumadığı ise kaynaklarımızın yetersizliği dolayısıyla belirsizdir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Cic. *Att.* (Cicero, *Epistulae ad Atticum*) = Cicero, *Letters to Atticus*, Volume II. Translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 8. Cambridge, MA 1999: Harvard University Press.

Cic. *Fam.* (Cicero, *Epistulae ad Familiares*) = Cicero, *Letters to Friends*, Volume II Letters 114–280. Translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library. Cambridge, MA 2001: Harvard University Press.

⁵¹ Bu konuda bk. Kallet-Marx, 1995, s. 131.

- Cic. *Pis.* (Cicero, *In Pisonem*) = Cicero, *Orations. Pro Milone. In Pisonem. Pro Scauro. Pro Fonteio. Pro Rabirio Postumo. Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro.* Translated by N. H. Watts. Loeb Classical Library. Cambridge, MA – Londra 1953: Harvard University Press.
- Cic. *Prov. Cons.* (Cicero, *De provinciis consularibus*) = Cicero, *Orations. Pro Caelio. De Provinciis Consularibus. Pro Balbo.* Translated by R. Gardner. Loeb Classical Library. Cambridge, MA 1958: Harvard University Press.
- Plin. *HN* (Plinius Maior, *Naturalis Historia*) = Pliny, *Natural History*, Volume II: Books 3–7. Edited and translated by H. Rackham. Loeb Classical Library. Cambridge, MA – Londra 1941: Harvard University Press.

Modern Kaynaklar

- Akdoğu Arca, E. (2018). “Provincia Asia’yı Müteakip Nysa ad Maeandrum’da Varlığı Bilinen Romalılar ve Yeni Bir Πρεσβευτής Ρωμαίων Onurlandırması”, ed. M. Arslan – F. Baz, *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi'nin Arasında: Prof. Dr. Vedat Çelgin'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 77-91.
- Ando, C. (2000). *Imperial Ideology and Provincial Loyalty in the Roman Empire*, University of California Press, Berkeley.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator. Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Badian, E. (1968). *Roman Imperialism in the Late Republic*, Basil Blackwell, Oxford.
- Bernhardt, R. (1971). *Imperium und Eleutheria: die römische Politik gegenüber den freien Städten des griechischen Ostens*, Hamburg Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hamburg.
- Bernhardt, R. (1980). “Die Immunitas der Freistädte”, *Historia* 29, s. 190-207.
- Bernhardt, R. (1985). *Polis und römische Herrschaft in der späten Republik (149–31 v. Chr.)*, de Gruyter, Berlin-New York.
- Buraselis, K. (2000). *Kos Between Hellenism and Rome*, American Philosophical Society, Philadelphia.
- Chapot, V. (1904). *La province romaine proconsulaire d'Asie depuis ses origines jusqu'à la fin du haut-empire*, Librairie Emile Bouillon Editeur, Paris.
- Claudon, J.F. (2015). *Les ambassades des cités grecques d'Asie Mineure auprès des autorités romaines: de la libération des Grecs à la fin du Haut-Empire (196 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)*, École Pratique des Hautes Études Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris.
- Cottier M. et al. (eds.) (2009). *The Customs Law of Asia*, Oxford University Press, Oxford.

- Cotton, H. (1981). *Documentary Letters of Recommendation in Latin from the Roman Empire*, Königstein/Ts., Hain.
- Cotton, H. (2022). “The Evolution of the So-Called Provincial Law, or: Cicero’s Letters of Recommendation and Private International Law in the Roman World”, ed. O. Pogorelsky, *Roman Rule and Jewish Life. Collected Papers*, De Gruyter, Berlin-Boston, s. 99-111.
- Cousin, G. - Diehl, C. (1886). “Inscriptions d’Alabanda en Carie”, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 10, s. 299-306.
- Crampa, J. (1972). *Labraunda. Swedish Excavations and Researches III:2. The Greek Inscriptions Part II: 13-133*, Svenska Institutet i Athen, Atina.
- Crawford, M.H. (1996). *Roman Statutes Vol. II*, Institute of Classical Studies, Londra.
- Demir, M. (2019). “Q. Labienus Parthicus’un MÖ 40/39 yılında Mylasa’yı Yıkması ve Kentin Yeniden İmar Süreci Üzerine Değerlendirmeleri”, *Phaselis* V, s. 175-196.
- Dmitriev, S. (2017). “The Status of Greek Cities in Roman Reception and Adaptation”, *Hermes* 145/2, s. 195–209.
- Eilers, C. (2002). *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford University Press, Oxford.
- Errington, R.M. (2010). “Alabanda und Rom im 2. Jh. v. Chr.”, *Epigraphica Anatolica* 43, s. 125–130.
- Fellmeth, A.X. – Horwitz, M. (2009). *Guide to Latin in International Law*, Oxford University Press, Oxford.
- Ferrary, J.L. (1991). “Le statut des cités libres dans l’Empire romain à la lumière des inscriptions de Claros”, *Comptes rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 135, s. 557-577.
- Ferrary, J.L. (1999). “La liberté des cités et ses limites à l’époque républicaine.” *Mediterraneo Antico* 2, 69–84.
- Filippini, A. (2017). “La chora e i notabili di Iasos in epoca ellenistico-romana. A proposito di un libro (e di uno studio) recente su Chalketor e Iasos”, *Mediterraneo Antico* XX, s. 521-544.
- Fournier, J. (2010). *Entre tutelle romaine et autonomie civique: L’administration judiciaire dans les provinces hellénophones de l’empire romain (129 av. J.-C. - 235 apr. J.-C.)*, Ecole Française d’Athènes, Atina.
- Fournier, J. (2021). “Representing the rights of a city: Ekdikoi in Roman courts”, ed. Katell Berthelot, Natalie Dohrmann, Capucine Nemo-Pekelman, *Legal engagement: the reception of Roman law and tribunals by Jews and other*

inhabitants of the Empire, Publications de l'École française de Rome, Roma, s. 175-194.

- Genis, N. (2020). "The fortifications of Apollonia in Illyria: new research methods and tools for the architectural and historical study", ed. L. M. Calio, G. M. Gerogiannis, M. Kopsacheili, *Fortificazioni e società nel Mediterraneo occidentale, Atti del Convegno di Archeologia, organizzato dall'Università di Catania, dal Politecnico di Bari e dalla University of Manchester Catania-Siracusa 14-16 febbraio 2019*, Edizioni Quasar, Roma, s. 77-90.
- Glare, P. G. W. (2012), *Oxford Latin Dictionary (2nd edition)*, Oxford University Press, Oxford.
- Guerber, É. (1997). "Les cités libres à l'époque romaine." *Dialogues d'histoire ancienne* 23, s. 301-306.
- Guerber, É. (2002). "Le thème de la liberté des grecs et ses prolongements politiques sous le Haut-Empire." ed. H. Inglebert, *Idéologie et valeurs civiques dans le monde romain. Hommage à Claude Lepelley*, Picard, Paris, s. 123-142.
- Habicht, C. (1975). "New Evidence on the Province of Asia", *The Journal of Roman Studies* 65, s. 64-91.
- Habicht, C. (1984). "Zur Personenkunde des griechisch-römischen Altertums. Euthydemus von Mylasa", *The Bulletin of the American Society of Papyrologists* 21, s. 69-75.
- Harmand, L. (1947). "Note sur une lettre de Cicéron (Ad Fam., XIII, 64)", *Latomus* 6, s. 23-29.
- Holleaux, M. (1898). "Epigraphica", *Revue des Études Grecques* 11, 1898, s. 258-266,
- I. *Didyma* = Wiegand, T. (1958). *Didyma. 2. Teil: Die Inschriften von Albert Rehm*, Verlag Gebr. Mann, Berlin.
- I. *Mylasa I* = Blümel, W. (1987). *Die Inschriften von Mylasa. Teil I: Inschriften der Stadt*, Dr. Rudolf Habelt, Bonn.
- I. *Priene* = Blümel, W., Merkelbach, R. (2014). *Die Inschriften von Priene*, Dr. Rudolf Habelt, Bonn.
- Jones, A.H.M. (1939). "Civitates Liberae Et Immunes in the East", ed. W. M. Calder, J. Keil, *Anatolian Studies Presented to W. H. Buckler*, Manchester University Press, Manchester, s. 103-117.
- Jones, A.H.M. (1971²). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford.
- Jordan, B. (2023). *Imperial Power, Provincial Government, and the Emergence of Roman Asia, 133 BCE-14 CE*, Oxford University Press, Oxford.

- Kallet-Marx, R.M. (1995). *Hegemony to Empire : The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, University of California Press, Berkeley, CA.
- Kienast, D. (1968). "Entstehung und Aufbau des römischen Reiches", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 85, s. 330-367.
- Laffi, U. (2009). "Cittadini romani di fronte ai tribunali di comunità alleate o libere dell'Oriente greco in età repubblicana", ed. B.Santalucia, *La repressione criminale nella Roma repubblicana fra norma e persuasione*, IUSS Press, Pavia, s. 127-167.
- Lintott, A. (1980). "M. Caelius Rufus and Pausanias", *The Classical Quarterly* 30, s. 385-386.
- Lintott, A. (1993). *Imperium Romanum. Politics and Administration*, Routledge, Londra-New York.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, Vols I-II*, Princeton University Press, Princeton.
- Marek, C. "Karien im ersten Mithradatischen Krieg", ed. P. Kneissl, V. Losemann, *Alte Geschichte und Wissenschaftsgeschichte. Festschrift für Karl Christ zum 65. Geburtstag*, Darmstadt: Wiss. Buchgesellschaft, Darmstadt, s. 285-308.
- Marshall, A.J. (1969). "Romans under Chian Law", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 10/3, s. 255-271.
- Mauer, Q. (2022). *Application, adaptation and rejection: the strategies of Roman jurists in responsa concerning Greek documents*, Leiden Üniversitesi Doktora Tezi, Leiden.
- Migeotte, L. (1984). *L'emprunt public dans les cités grecques. Recueil des documents et analyse critique*, Éditions du Sphinx, Les Belles Lettres, Quebec - Paris.
- Millar, F. (1999). "Civitates liberae, coloniae and provincial governors under the Empire", *Mediterraneo Antico* 2,1, s. 95-113.
- Morstein-Marx, R. (2021). *Julius Caesar and the Roman People*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Nörr, D. (1999). "Zu den Xenokriten (Rekuperatoren) in der römischen Provinzialgerichtsbarkeit", ed. W. Eck, *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*, Münih: De Gruyter, s. 257-301.
- Oliver, J.H. (1989). *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, American Philosophical Study, Philadelphia.
- Peppe, L. (1988). *Sulla giurisdizione in populos liberos del governatore provinciale al tempo di Cicerone*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milan.

- Rauh, N.K. (1986). "Cicero's business friendships: economics and politics in the late Roman Republic", *Aevum* 60/1, s. 3-30.
- Robert, L. (1949). *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques, Vol. 7*, Adrien-Maisonneuve, Paris.
- de Rossi, F.C. (1992-1993). "Morte di un ambasciatore di Alabanda", *Scienze dell'Antichità* 6-7, s. 35-40.
- de Rossi, F.C. (2006). *Iscrizioni storiche ellenistiche. Vol. 3: Decreti per ambasciatori greci al Senato*, Herder Editrice e Libreria, Roma.
- Sanchez, P. (2010). "ΕΙΠΙ ΡΩΜΑΙΚΩΙ ΘΑΝΑΤΩΙ dans le décret pour Ménippos de Colophon: «pour la mort d'un Romain» ou «en vue d'un supplice romain»?», *Chiron* 40, s. 41-60.
- Santangelo, F. (2007). *Sulla, the Elites and the Empire A Study of Roman Policies in Italy and the Greek East*, Brill, Leiden-Boston.
- Saraçoğlu, N. (2023). *Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Kent Avukatlığı*, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.
- SEG= *Supplementum Epigraphicum Graecum*.
- Shackleton Bailey, D.R. (1977). *Cicero: Epistulae Ad Familiares, Vol. I*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sherk, R.K. (1969). *Roman Documents from the Greek East. Senatus Consulta and Epistulae to the Age of Augustus*, The Johns Hopkins Press, Baltimore.
- Uzunoğlu, H. – Aydın Tavukçu, Z. "New Lists of Foreign Judges from Alabanda in Caria", *Greek, Roman and Byzantine Studies* (basım aşamasında).
- Willrich, H. (1899). "Alabanda und Rom zur Zeit des ersten Krieges gegen Mithradates", *Hermes* 34, s. 305-311.

